

СИРОМАШКО ПРАВО (*IN FORMA PAUPERIS*) У СЈЕДИЊЕНИМ
АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Федерално законодавство у Сједињеним Америчким Државама је прилично далеко напредовало у настојању да „сиромашном човеку“ обезбеди једнаку правду пред судом. Повластице сиромашнима дају се у разним облицима. На пример, лице које је сувише сиромашно да би могло узети себи адвоката у федералном кривичном поступку који је против њега поведен, има по Уставу право да му суд постави правног заступника који ће га бранити (1). У грађанском спору пред федералним судом, судија може затражити да неки адвокат пружи правну помоћ пауперу који није у могућности да узме сопственог заступника, мада суд нема права да захтева било од кога да буде нечији правни заступник (2). У неких девет држава постоје јавни браниоци који заступају сиромашне оптужене у кривичном поступку. У многим државама друштва за правну помоћ обезбеђују странкама које нису у стању да узму сопствене адвокате, правно заступништво и савете у кривичном и грађанском поступку, и то и у државним и у федералним судовима (3).

Сем хонорара адвокату, има и других трошкова које повлачи собом покретање спора или кривични поступак. Треба доста новаца да се плати дангуба сведоцима, да се штампају записници и поднесци, да се пронађу потребни сведоци и прикупе неопходни докази. У парничном поступку постоји такса већ за само подизање тужбе. То су трошкови који могу да одврате сиромашна лица од обраћања судовима ради заштите својих права, или да их лише свих преимућстава које им закон пружа. Чињеница да се у грађанским споровима сви трошкови превађују на странку која изгуби спор, од великог је утицаја на одлуку неког лица хоће ли тражити заштиту пред судом.

Да би се спречиле последице сиромаштва, Конгрес је прописао да суд може сваком дозволити да кривични или грађански поступак покрене или да се у истом брани, пред федералним судом, без претходног плаћања трошкова, уколико није у стању да те издатке сноси (4). Да би се неко

(1) *Johnson v. Zerbst*, 304 U. S. 458 (1938). У кривичном поступку који се покреће у појединим државама САД, Устав захтева да оптужени има браниоца кад год је у питању кривица за коју је прописана смртна казна, док у осталим случајевима понекад није неопходно дати оптуженом браниоца ако он сам нема средстава да га узме. Упореди такође *Powell v. Alabama*, 287 U. S. 45 (1932) са *Betts v. Brady*, 316, U. S. 455 (1942).

(2) 28 U. S. C. § 1915 (c).

(3) У Енглеској Парламент је установио један систем правне помоћи за сиромашне (Види *Legal Aid & Advice Act* од 1949, 12—13 *Geo. 6*, с. 51).

(4) 28 U. S. C. § 1915 (a). Користи од § 1915 стоје на расположењу само држављанима САД. Уставност овог ограничења је довођена у питање (Види примедбу *Aid for Indigent Litigants in the Federal Courts*, 58 *Col. L. Rev.* 832, 838 (1958)). Чланом 1916 дозвољено је морнарима било ког држављанства да покрену спор ради надница, награде за спасену робу или накнаду штете, по прописима о чувању здравља и безбедности, без претходног плаћања трошкова или хонорара или полагања обезбеђења.

могао користити овим прописом, потребно је да да изјаву да није у могућности да плати трошкове и хонораре у питању. Ако испуњава услове, паупер стиче право да се користи свим судским радњама. Преимућства овог поступка могу се показати у многим видовима. Претпоставимо, на пример, да је за сиромашно, кривично оптужено лице, важно да приведе сведоке ради своје одбране. Може бити потребно да се сведоци судски позову да би се њихово присуство у суду обезбедило. Судски позван сведок има право на трошкове путовања до суда и боравка, што по правилу плаћа странка која се на сведока позвала. У федералном кривичном поступку, суд има право да нареди довођење сведока на које се паупер позвао на рачун државе (5). Разуме се, потребно је да буду испуњени извесни услови, како би се спречиле злоупотребе ове повластице. Оптужени мора навести шта ће сведоци доказати, образложити да без њих не би на претресу били заштићени његови интереси, и да није у стању да плати њихове трошкове. Међутим, кад ове услове испуни, оптужени ће моћи да буде оглашен кривим тек пошто му је омогућено да пред поротом изнесе своју одбрану.

Један други федерални пропис дозвољава кривично оптуженим да узимају изјаве од сведока којима је немогуће да присуствују претресу. Ако оптужени не може да поднесе трошкове путовања и боравка свог адвоката који би учествовао у поступку саслушавања, те издатке ће сносити држава (6). Паупер има такође право да му суд, преко својих службеника, врши све радње и достављања и обавља све дужности које по правилу падају на странку (7).

Али шта бива са лицем које изгуби пред судом првог степена? Шта оно може даље предузети ако нема новаца за жалбу? Федерални закон овлашћује првостепени суд да дозволи жалбу *in forma pauperis* кад странка која је изгубила истакне да није у стању да плати трошкове жалбе (8). За ову повластицу треба да буде испуњен један услов: првостепени суд мора потврдити да се жалба улаже добронамерно — *bona fide*. Ако он то потврди, жалилац може да поднесе своју жалбу не плаћајући претходно било које трошкове. Сем тога, ако је у питању кривична ствар, он има право на оверен препис записника са претреса да би поткрепио своја твђења о учињеној грешци (9). А ако жалбени суд нареди штампање свих списа и поднесака те правне ствари, трошкови штампања могу бити стављени на терет државе (10). Нема никакве сумње да осуђени жалилац има право да му се постави заступник који би заступао његову ствар у жалбеном поступку, ако се његов заступник пред првостепеним судом повукао или ако заступника није ни имао (11).

Ако првостепени судија одбије да потврди да се жалба улаже добронамерно, мора ли жалилац да прихвати одлуку тог судије? Одговор

(5) Fed. Rule Crim. Proc. 17 (b).

(6) Fed. Rule Crim. Proc. 15 (c).

(7) 28 U. S. C. § 1915 (c).

(8) 28 U. S. C. § 1915 (a).

(9) 28 U. S. C. § 753 (f).

(10) У грађанском спору жалилац има право да бесплатно добије препис записника са расправе ако првостепени судија потврди да жалба није неозбиљна већ садржи питање суштинског значаја (28 U. S. C. (b)).

(11) Види Johnson v. Zerbst. 304 U. S. 458 (1938); Johnson v. United States, 352 U. S. 565 (1957).

је да не мора. Иако не може поднети жалбу жалбеном суду, може да од тог суда затражи дозволу да уложи жалбу *in forma pauperis*. У ствари, он од жалбеног суда тражи да преиначи закључак првостепеног суда да жалба није била поднета добронамерно. Оптужени има право на адвоката који ће му помоћи у том захтеву пред жалбеним судом (12). Ако пред првостепеним судом није имао браниоца, или бранилац није продужио да га заступа, жалбени суд ће наименовати адвоката који ће делати за оптуженог (13). Задатак овог адвоката није да као *amicus curiae* помаже при одређивању да ли је жалба предузета добронамерно. Његов је задатак више да буде адвокат оптуженог који тражи да поднесе жалбу (14). Једино ако он, пошто размотри случај, закључи да жалби недостаје *bona fides*, може тада да у том смислу извести суд. Суд га у том случају може ослободити даљег поступања у тој ствари и сам размотрити предмет како би закључио је ли оптужени *bona fide*.

Кривично оптужени има и друга права. Да би жалбени суд могао правилно закључити је ли жалба добронамерна, он мора бити упознат са поступком пред првостепеним судом. Зато оптужени има право да добије препис записника из тог поступка, или оно што би служило као њихова разумна замена, на пример, сагласно утаначење чињеница у питању, или увид у стенографске белешке са претреса (15). На основу овога оптужени ће моћи образложити да је његова жалба предузета *bona fide*.

То мерило добронамерности није тешко задовољити. Добра намера, *bona fides*, не значи да оптужени мора имати великог изгледа на успех. Она чак не значи ни да питање мора бити суштинско. Она само значи да жалба не сме да буде тако неозбиљна да би истоветна жалба неке странке која није сиромашна била одбачена (16).

Ове мере у корист сиромашних кривично оптужених лица представљају значајан напредак у спровођењу кривичног правосуђа. Помоћу њих сиромашни ће имати правично суђење и исту могућност за покретање жалбеног поступка као и други оптужени.

Пракса *in forma pauperis* у Врховном суду САД стално расте како по обиму тако и по значају. Странка која жели да се тим поступком користи подноси захтев да се појави *in forma pauperis* и прилаже уверење о сиромаштву (17). Она не мора да испуни нормалне судске услове у погледу

(12) Johnson v. United States, 352 U. S. 565 (1957).

(13) Young v. United States, 246 F. 2d 901 (C. A. 8th Cir. 1957) где је узет став да је непотребно именовати браниоца који би водио поступак за дозволу жалбе у колатералном нападу на осуду, кад је првостепени суд потврдио да жалба није уложена добронамерно.

(14) Ellis v. United States, 356 U. S. 565 (1957); Kitchens v. United States, 358 U. S. — (1958).

(15) Farley v. United States, 354 U. S. 521 (1957). Један од жалбених судова заузео је став да није потребно поднети препис записника са претреса, или њему равну исправу, када оптужени тражи дозволу за жалбу против одбијања да се прихвати колатерални напад на осуду (на пример, захтев за поништај пресуде — види 28 U. S. C. § 2255). Сматрало се да § 753 (f) само дозвољава преписе записника са претреса у случају кад оптужени подноси жалбу (United States v. Stevens, 224 F. 2d (C. A. 3d Cir. 1955)). Али је овај случај решен пре Farley v. United States, 28 U. S. C. § 2250, где се захтева давање бесплатних преписа исправа и записника из досијеа било ког федералног суда кад неки затвореник поступа *in forma pauperis* да би добио решење о habeas corpus.

(16) Ellis v. United States, 356 U. S. 674 (1957).

(17) Види Rule 53, Revised Rules of the Supreme Court.

штампања њених поднесака (18). Ако се оверен препис записника из претходног поступка не може добити без трошкова, он се не захтева од жалиоца да би му жалба била прописна. Ако суд одлучи да случај узме у разматрање, може наредити да се записник прибави о трошку државе; а ако сиромашни жалилац нема правног заступника, суд ће наменовати адвоката који ће га заступати. Све већи значај поступања *in forma pauperis* у Врховном суду, показује се у порасту броја оваквих предмета и броја оних о којима је мериторно одлучено. Поступањем *in forma pauperis* пред Врховни судом могу се користити и парничне странке које услед сиромаштва нису у стању да уложе жалбу на уобичајени начин.

Поступање *in forma pauperis* изгубило би доста од своје вредности ако би се захтевала сувише строга мерила сиромаштва. Као што је Врховни суд изрекао:

„Не можемо се сагласити [...] да човек треба да буде у крајњој беди да би се користио повластицама овог закона. Сматрамо да је довољно уверење у коме се тврди да једно лице услед сиромаштва не може „да плати или положи обезбеђење трошкова [...] а да у исто време буде у стању да снабде себе и оне које издржава животним потребама“. Рећи да нико не може уживати повластицу овог закона док се не закуне да ће за плаћање трошкова дати и последњи долар који има или који стекне, и на тај начин бацити себе и оне које издржава у потпуну беду, значило би тумачити закон на начин који би његове кориснике бацио у категорију лица о којима заједница мора да се стара. Заједница не би ништа добила ако би се ослободила плаћања трошкова за одређени спор, само да би на себе свалила издржавање лица које је тако пало на терет државе. А не би био бољи резултат ни ако би се таквим тумачењем закона странка принудила да одустане од неког можда основаног захтева само да не би пала у потпуну беду. Ми сматрамо да је неприхватљиво тумачење закона које би имало такве последице“ (19).

Има људи који нису присталице ових нарочитих обзира које закон има према сиромашним оптуженима, сматрајући да ако им олакшавамо жалбу, стављамо на државу неоправдан финансиски терет. На то гледиште прикладно је одговорио покојни судија Џером Франк:

„Без сумње, ако је макар само једна од стотине жалби сиромашних оправдана, правичност намеће закључак да жалба мора бити саслушана. Никакав одговор није да ће се услед тако много жалби „судови претрпати предметима“. Ако до тога дође, треба поставити више судија. Истина, државни трошкови ће се унеколико повећати. Али бар ја, што се мене тиче, не бих могао мирно да спавам кад помислим да због неке судске одлуке у којој сам учествовао могу невини сиромашни људи остати иза решетака само зато што би државу нешто коштало да се њихова жалба размотри“ (20).

(18) Редован пут за тражење ревизије од стране Врховног суда је захтевом for certiorari или жалбом. Ако странка не поступа *in forma pauperis*, она мора да поднесе 440 штампаних преписа свог оригиналног захтева којим тражи одлуку Суда, као и препис записника из тог предмета где су обухваћене и радње чија се ревизија тражи (Правила 10, 13, 21, Revised Rules of the Supreme Court).

(19) *Adkins v. E. I. du Pont de Nemours & Co.*, 335 U. S. 331, 339 (1948).

(20) *United States v. Johnson*, 238 2d 565, 571 (C. A. 2d Cir. 1956).

Ми нисмо још постигли, чак ни у федералном систему, све што је потребно ради заштите сиромашних странака (21). Још није предвиђена накнада за адвоката који заступа сиромашну странку. У парничном поступку он се мора ослонити да ће добити део онога што се у спору добије, али ако спор изгуби остаће ненаграђен. Није ништа предвиђено ни за плаћање адвоката који заступа сиромашно лице у кривичном предмету. Услед тога неки адвокати беже од поступања *in forma pauperis*, на штету тог система. Исто тако нису предвиђена средства за финансирање истраживања која претходе судском поступку, а која су често неопходна ради потпуног излагања одређене правне ствари (22).

Па ипак, ми смо прилично далеко одмакли у обезбеђењу сиромашним оптуженима једнаког поступања у федералним кривичним стварима. Оптужени више није принуђен да стоји сам и неспреман на супрот свој сили федералне владе. Закон се спроводи, али се права појединца и лични интегритет не жртвују. Скорашњи напредак у нашем федералном судском поступку приближио нас је крајњем циљу, једнакој правди пред судом за све наше грађане.

Вилјам О. Даглас (*William O. Douglas*)
судија Врховног суда Сједињених Америчких Држава

МЕЋУСОБНИ ОДНОСИ САМОСТАЛНИХ УСТАНОВА И ЊИХОВИХ КОРИСНИКА

1. Одређивање појма корисника самосталне установе. — Ближе одређивање појма корисника установа које се образују у области друштвених служби јесте једно од претходних питања у разматрању међусобних односа самосталних друштвених установа и њихових корисника. Ово питање има шири значај јер се и права корисника у систему друштвеног самоуправљања друкчије постављају него што се то чини при одређивању ових права у систему децентрализованих установа капиталистичког поретка. Овде права корисника имају за свој основ Уставом зајамчено ново

(21) У Америци постоје посебни кривични закони појединих држава и федерације, са посебним државним и федералним судовима и службеницима који те законе примењују (Види Douglas, From Marshall to Mukherjee, *Studies in American and Indian Constitutional Law* (Tagore Lectures 1956), с. III). Помоћ сиромашним странкама углавном није толико развијена у системима појединих држава колико у федерацији. Врховни суд је донекле био у стању да подигне стандарде појединих држава вршећи своју дужност заштите уставних права. Држава не сме ускратити осуђеноме право жалбе зато што овај не може да плати преписе записника са претреса, док се другим оптуженима који то могу да плате дозвољава жалбена ревизија. Према нашим одлукама, то би значило ускраћивање једнаке заштите закона која је зајемчена Четрнаестим амандманом Устава САД (Griffin v. Illinois, 351 U. S. 12 (1955); Eskridge v. Washington State Board, 357 U. S. 214 (1958)). — Поједина држава није дужна никоме да обезбеди право жалбе; али ако то право да, не може га ускратити онима који нису у стању да за њега плате.

(22) Види *United States v. Johnson*, 238 F. 2d 565, 572. У скандинавским земљама сваки кривично оптужени не само да има права на адвоката по сопственом избору кога ће платити држава, већ му на располагању стоји апарат полиције и јавног тужиоца ради потребних истраживања, укључујући ту проналажење сведока, докумената, и вештачења од стране стручњака за рукописе, медицина и хемлију. Тужништво је дужно да на претрес приведе сведоке оптуженога и поднесе остале његове доказе, такође о трошку државе (*Id.*, на 573, п. 14с, и пропратни текст).